

12. Рішення Суду Європейського Союзу (CJEU) у справі Scarlet Extended SA від 24.11.2011 // режим доступу : URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0070>

13. Конституція України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

15. Постанова Пленуму Верховного Суду України №9 від 01.11.1996 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>

16. Мітрухов П.М. Вирішення окремих законодавчих проблем у діяльності Національної поліції України / Павло Миколайович Мітрухов // Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності національної поліції України : зб. тез доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 квіт. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. С. 167-168.

Тригубенко Галина Василівна,
доцент кафедри конституційного права
ННПП Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційне право на мирні зібрання є одним з політичних прав людини і громадянина, що гарантується в Україні не тільки ст. 39 Основного Закону, але й міжнародними договорами, які є частиною національного законодавства. А саме - Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р. (ст.21) та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ст.11).

Право на мирні зібрання не є абсолютним, держава на конституційному рівні закріплює умови та підстави обмеження цього права. Такі обмеження містяться і в міжнародних угодах, ратифікованих Україною, адже міжнародне право окрім стандартів прав людини сформувало і стандарти щодо їх обмеження. Втручання у сферу здійснення права на мирні зібрання умовно можна поділити на два види: по-перше, ті, що здійснюються в мирний час; по-друге, обмеження, що можуть застосовуватися під час дії воєнного або надзвичайного стану.

До першого виду обмежень можна віднести ті, що передбачені у ч.2 ст.39 Конституції України, та дозволяють втручання «в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [1].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (далі - Пакт) та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) до сфери захисту під час проведення мирних зібрань окрім цілей, визначених Конституцією України, додають категорії «моральності населення» та «моралі» відповідно [2,3]. Отже, обмеження державою права особи на мирні зібрання завжди повинно бути обумовлено метою, чітко визначеною в правовій нормі. Наприклад, при розгляді справи щодо порушення ст.11 Конвенції, Європейський суд з прав людини визнає державу-відповідача винною, якщо втручання у здійснення права не «встановлено законом», не переслідує одну або декілька законних цілей, передбачених нормою Конвенції, і не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цілі або цілей, про які йдеться (Веренцов проти України (Vyerentsov v. Ukraine), § 51) [4, с. 13].

Другий вид обмежень обумовлений змістом ч.2 ст. 64 Конституції України, яка не включивши право на мирні зібрання в перелік тих, що не можуть бути обмежені в особливий період, відносить його, таким чином, до тих, що можуть підлягати обмеженням під час дії воєнного стану.

Норми міжнародних договорів про які йшлося вище також свідчить про те, що держави можуть вживати заходів щодо обмеження права на мирні збори під час надзвичайної ситуації (становища) в державі, що загрожує життю нації [2, 3], оскільки також не відносять його до тих прав, що не підлягають обмеженням в особливий період. Конвенція у ст. 11 під ситуацією, що загрожує життю нації, розуміє війну або іншу суспільну небезпеку. Такі обмеження щодо гарантування права державами відповідно до ст. 4 Пакту повинні вживатися після офіційного оголошення про наявність відповідної ситуації і «тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації...» [3]. Крім того, про застосування таких обмежень, як і про причини такого рішення, держава повинна повідомити у випадку відступу від зобов'язання за Пактом - інші держави-учасниці цього договору, за посередництва Генерального секретаря ООН (ст.4 Пакту), а у випадку відступу від зобов'язання за Конвенцією – Генерального секретаря Ради Європи (ст.11 Конвенції) [2, 3].

При цьому слід зазначити, що повідомлення саме по собі не запроваджує надзвичайні заходи, а є лише засобом інформування про можливість їх запровадження відповідно до національного законодавства держави-учасниці договору. Відступ від зобов'язань не обов'язково є визнанням того, що держава не зможе гарантувати права, закріплені в договорі. Насправді, на практиці, заявляючи про відступ від зобов'язань, договірна держава зазвичай зазначає, що заходи, яких вона вживає, «можуть» передбачати відступ від її зобов'язань. Так, наприклад, якщо проаналізувати практику Європейського суду з прав людини, завжди коли заявник скаржиться на те, що його права за Конвенцією були порушені протягом періоду відступу від зобов'язань, Суд спочатку перевіряє, чи можуть вжиті заходи бути виправдані відповідно до основних статей Конвенції; і лише якщо вони не можуть бути виправдані таким чином, Суд переходить до визначення того, чи був

відступ від зобов'язань правомірним [5, с. 5].

Відповідно до ст. 3 Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» на період його дії можуть обмежуватися ряд конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема і закріплене в ст. 39 Основного Закону, в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [6].

Заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій як захід правового режиму воєнного стану передбачений і ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», де закріплено, що таке втручання може бути застосовано в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених Указом Президента про введення воєнного стану [7].

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 р. Україна відступила від зобов'язань за ст. 21 Пакту та за ст. 11 Конвенції у порядку, визначеному міжнародними договорами, про що повідомлено відповідні міжнародні інститути.

Закріплюючи загальні умови і вимоги щодо обмежень свободи мирних зібрань в різні періоди, законодавство України та міжнародні договори захищають особу від свавільних дій з боку органів влади, з одного боку забезпечуючи можливості людини, а з іншого - баланс індивідуальних та суспільних інтересів.

Формулювання, використані в Основному Законі, згаданому вище Указі Президента та Законі України «Про правовий режим воєнного стану», свідчать не про абсолютну заборону мирних зібрань у воєнний час, а про можливість обмеження цього права, що може бути викликане необхідністю здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Те ж саме стосується і відступу від зобов'язань за міжнародними договорами. Він не означає пряму заборону щодо проведення мирних зібрань.

Таким чином, у воєнний час свобода мирних зібрань може бути обмежена в наступних випадках:

- за рішенням суду в цілях, передбачених ст. 39 Конституції, а саме - інтересах національної безпеки та громадського порядку - з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей; тобто за умов, що є підставою втручання у здійснення права і в мирний період;

- за рішенням військового командування та військових адміністрацій, які самостійно або із залученням органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування можуть здійснювати заходи правового режиму воєнного стану, одним з яких є заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, на підставі Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні» та відповідно до норм ст.64 Конституції України

У всіх випадках обмеження права на мирні зібрання в умовах воєнного стану необхідно чітко дотримуватися норм національного права та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Україною. Всі втручання можуть відбуватися лише за рішенням уповноважених на це законом органів, винятково у

випадках, передбачених законодавством, повинні переслідувати законну мету, мати чіткі межі, здійснюватися у відповідності до принципів пропорційності й недопущення дискримінації та загалом відповідати міжнародним стандартам обмеження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Посібник за статтею 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Свобода зібрань та об'єднання. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. 52 с. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/Guide_Art_11_UKR_-2019.pdf
5. Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2016. 14 с. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_ukr
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
7. Про правовий режим воєнного стану : закон України від 12 травня 2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст.250.